

Zorica ČUBROVIĆ

ISTRAŽIVANJA I RESTAURACIJA CRKVE SV. TRIPUNA U MORINJU

Ključne riječi: Crkva sv. Tripuna, Morinj, Milinja, sakralna arhitektura, Boka Kotorska

Istoriografski podaci

Najznačajniji podaci koji se tiču vremena nastanka crkve sv. Tripuna u Morinju, potiču iz pera istaknutih istoričara Boke Kotorske, don Niku Lukovića i don Gracije Brajkovića.

U osvrtu na ovu građevinu u knjizi „Boka Kotorska“, objavljenoj 1953. godine, don Niko Luković je napisao da crkva sv. Tripuna iz Morinja potiče iz XV vijeka¹. Nije, međutim, navedeno na osnovu čega je ovo vremensko određenje nastalo.

U svom kratkom tekstu o ovoj crkvi don Gracija Brajković navodi testament Milinje iz Perasta iz 1526. godine u kome se crkva sv. Tripuna u Morinju prvi put pominje.² U svom testamentu Milinja ostavlja novac sv. Tripunu Morinjskom i crkvama Gospe od Škrpjela, Gospe od Andjela na rtu u Verigama i Gospe od Rizi, takođe u Verigama.

U istom tekstu autor navodi rješenje Namjesništva u Zadru iz 1818. godine i natpis nad nadvratnikom ulazne kapije na ogradnom zidu ove crkve prema kojemu se o njoj brinu Dabovići, katolici u susjednom selu Kostanjici. Pomenuto je i groblje oko crkve na kojem su se sahranjivali Dabovići i drugi katolici iz Kostanjice. Za oltarsku palu “Gospa sa malim Isusom i sv. Ivanom Krstiteljem“ don Gracija Brajković smatra da „odaje manir“ Tripa Kokolje, te da je loše restaurirana.

¹ N. Luković, *Boka Kotorska*, Cetinje 1953, 89

² G. Brajković, A. Tomić, M. Milošević i Z. Radimir, *Neki manje proučavani primjeri građanske i crkvene arhitekture spomeničkog karaktera u kotorskoj opštini*, GPM u Kotoru XXXV-XXXVI, Kotor 1987-1988, 112

Špiro Milinović, proučavalac istorijskih prilika u svom rodnom Morinju, navodi predanje po kojem su „Berberi darovali Kostanjičanima crkvu sv. Tripuna i okolno zemljište“ kako bi razriješili razmirice koje su nastajale zbog zajedničkog korišćenja crkve sv. Jovana na Svrčku. Navodi i dokument iz 1705. godine po kojem se Matu Milinu s braćom i srodnicima, nastanjenom u Perastu, zabranjuje miješanje u crkveni posjed katoličke crkve sv. Tripuna u Morinju, jer se o njoj brinu Staniša Dabović i druge porodice katoličkog obreda iz Kostanjice.³

Drugi dokument, naveden od strane istog autora, iz 1756. godine, odnosi se na sukob između Ivana i Đura Marka Dabovića i Jovana Bekana i njegovih sinova, jer Dabovići ne dozvoljavaju iskrcavanje drva na crkvenom zemljištu, nakon čega 1757. godine ovaj spor rješava Sud dobrih ljudi.

Kao manifestaciju i odraz svojih prava na crkvu sv. Tripuna i njen posjed, Milinović navodi običaj prema kojem se pri sahrani, u toku prenošenja od mora do groblja ispred crkve, kovčeg na zemlju spušta tri puta.

Da su sukobi između Morinjana i Kostanjičana oko prava na crkvu sv. Tripuna bili vrlo izraženi pokazuje i podatak, pomenut kod istog autora, da su Kostanjičani morali da grade vlastito pristanište za prevoz materijala za crkvu jer je pristajanje njihovih barki bilo nepoželjno na morinjskim pontama.

Razmirice između pravoslavnih Morinjana i rimokatolika iz Kostanjice, kojima je pored crkve sv. Tripuna i groblje, pominje i Nakićenović. U antropogeografskoj studiji „Boka“, objavljenoj 1913. godine, u odjeljku pod nazivom Morinj, u pasusu posvećenom ovoj crkvi, Nakićenović navodi da je crkva sv. Tripuna sagrađena u XVIII vijeku⁴ ali bez oslanjanja na izvor.

Dosta oskudnim istoriografskim podacima o ovoj morinjskoj crkvi pridružen je izvještaj opata Antona Zambele kotorskom biskupu M. Drago iz 1708. godine, naveden od strane biskupa P. Butorca u djelu *Kulturna povijest grada Perasta*, u kome je navedeno sledeće: „U Morinju je crkva sv. Tripuna: 6 kuća katoličkih, od toga jedna u Morinju, ostale u Kostanjici. Za kuće u Kostanjici se kaže da su u obredima bili skloni raskolnicima i držali su se rimskoga obreda kao na silu, ali su se sada posve popravili, jer svećenici zalaze k njima, a djeca im plove peraškim brodovima, pa se tako učvršćuju u katoličkom kultu, dapače su svojima kod kuće na neprestanu pobudu da se održe u katolicizmu.“⁵

O samoj arhitekturi crkve sv. Tripuna, u pisanim izvorima, nema podataka sve do pojave knjige Pavla Mijovića „Tipologija crkvenih spomenika Cr-

³ Š. Milinović, *Podaci za istoriju Morinja i okolnih mjeseta*, (izdavač Turističko društvo „Morinj“), Morinj 1974, 67

⁴ S. Nakićenović, *Boka*, Beograd 1913, 526

⁵ P. Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, Perast 1999, 211

ne Gore“ u kojoj je objavljen crtež sa osnovom i podužnim presjekom građevine, svrstane u klasifikaciji ovog autora u grupu „neraščlanjenih jednobrodnih crkava s pravougaonom apsidom.⁶ U njenom opisu, pak, autor primjećuje da je to građevina: „s unutra zaravnjenom, a spolja polukružnom apsidom“.⁷

U novije vrijeme ispitivanju, proučavanju i restauraciji crkve sv. Tripuna u Morinju posvećena je znatno veća pažnja. Njenom sveobuhvatnom obnovom započeto je obilježavanje 1200. godišnjice prenosa relikvija Svetog Tripuna iz Carigrada u Kotor, odnosno, proslava 1200 godina od uspostavljanja kulta svetitelja čije ime nosi ovaj mali hram. Tim povodom o ovom spomeniku kulture i radovima sprovedenim na njegovom istraživanju i restauraciji objavljeno je nekoliko priloga.⁸

Arhivski izvori

U pomenutom arhivskom dokumentu, na koji je ukazao don Gracija Brajković, Milinja iz Perasta u svom testamentu od 7. januara 1526. godine, pisanim na italijanskom jeziku, preporučujući svoju dušu nebeskim horovima, ostavlja 2 groša za grgarsku misu koja će se održati u crkvi sv. Tripuna u Morinju (sl.1). Za misu u crkvi Gospe od Škrpjela Milinja ostavlja takođe 2 groša kao i za misu u crkvi Gospe od Rizi u Verigama, a za dvije mise u crkvi Gospe od Andjela ostavlja 4 groša. Novac je namijenjen svešteniku koji će biti prisutan u trenutku Milinjine smrti⁹.

Milinja svojim testamentom ostavlja još i 4 dukata Ljubi Stefanovoj iz Perasta za dobra njene braće.

U kanonskoj vizitaciji od 20. avgusta 1760. godine kotorski biskup Ivan Anton Kasteli obišao je crkvu sv. Tripuna „sub Morigno“ (sl.2). Tom prilikom biskup je dao odriješenje za sve koji su pokopani u crkvi i izvan nje. Zatim je posjetio drveni oltar čija oltarska menza je od kamena. U njoj se nalazi „sveštiti kamen“ sa relikvijama („sacro lapide inviolato“). Kada se u crkvi služi iz

⁶ P. Mijović, *Tipologija crkvenih spomenika Crne Gore*, CANU Odjeljenje umjetnosti, Knjiga 7 (Posebna izdanja, Knjiga 30), Podgorica 1996, 193

⁷ P. Mijović, nav. dj. 152

⁸ Z. Čubrović, *Prilog ka poznавању i заштити градитељске баštine Morinja*, Godišnjak PMK LV-LVI, Kotor 2007-2008, 337; Z. Čubrović, *Crkva sv. Tripuna u Morinju*, Hrvatski glasnik br. 36, Kotor, ožujak 2008, 44-45; Z. Čubrović, *Istraživanja i restauracija crkve sv. Tripuna u Morinju – Prezentacija otkrivenih vrijednosti*, dnevni list Pobjeda od 8. novembra 2008. godine; Z. Čubrović, don. A. Belan, *Crkva sv. Tripuna*, Hrvatski glasnik br. 44/45, Kotor, prosinac 2008. g., 21-24

⁹ Istorijski arhiv Kotor, SN XXXVII, 1469; Zahvaljujem se Aniti Mažibradić, arhivistu Istorijskog arhiva Kotor, na prevodu ovog dokumenta.

Kostanjice se donosi sve što je potrebno za službu. Biskup je naložio da se što prije obnovi krov crkve i groblje zaključa kako šizmatici ne bi na njemu učinili nešto nedolično („et cemeterium unde quaere claudatur, ne schismatici exerceant in eo actiones indecentes“). Uz to, biskup traži od Kostanjičana da polože račun za 10 cekina koje su dobili od konta Smekje za jedan teren, a od Marka Stjepanovog sa sinovima da što prije daju tačan račun za novac primljen od konta Luke Ivanovića za ustupljeni komad zemlje koja je pripadala crkvi sv. Tripuna.¹⁰

U svojoj ranijoj vizitaciji, iz 1747. godine (sl.3), biskup Kasteli je забиљеžio da u Morinju nije ostao ni jedan katolik i crkva je data katolicima iz Kostanjice da je šizmatici ne bi prigrabili („eriperent“).¹¹

Farlati¹² navodi da se iz pisma Georgija, biskupa Sape (Albanija) upućenog Svetoj Kongregaciji saznaće da je Risan 1626. godine bio povjeren fra Serafinu, franjevcu, što je Sveta Kongregacija i potvrdila. Iz izvještaja fra Serafina saznaće se da u Risnu ima 80 katolika, 150 pravoslavnih, a Turaka znatno više. Pet sela koja pripadaju teritoriji Risna – Morinj, Kostanjica, Kruševice, Bijela i Jošica, dijelom su nastanjena katolicima, a dijelom pravoslavnima („partim a Catholicis, partim a Schismaticis“) (sl.4).

Katastarski plan iz 1838 -1880. godine

Na austrijskom katastarskom planu iz 1838. godine crkva sv. Tripuna je prikazana na katastarskoj čestici br. 343 (sl.5). Izgled čestice, sa osnovom crkve na ovom planu, odgovara današnjem, tj. crkva ima oltarski uži dio na strani prema istoku i širi, izduženi dio koji zauzima veći dio parcele, na zapadnoj. Na parceli je, čini se, prikazan i prilaz crkvi sa stepenicama po terenu na sjeveroistočnoj strani. Parcela sa crkvom se graniči sa putem koji od mlinova na obali mora - koji su pripadali porodici Ivanović iz Dobrote¹³ („Molini Ivanovich“) vodi ka centralnom dijelu Morinja. Novija trasa puta,

¹⁰ BAK, Vol. XV, str. 109. Zahvaljujem se don Antonu Belanu koji mi je ukazao na ovaj dokument i preveo ga sa latinskog jezika.

¹¹ Kanonska vizitacija kotorskog biskupa Ivana Antona Kastelija iz 1747. godine upućena kao „Izvještaj o stanju biskupije Svetoj Stolici“ čuva se u Tajnom Vatikanskom arhivu (*Archivio Segreto Vaticano, Congregatio Concilii Relationes ad limina, Catharensis 208*) Kopija vizitacije postoji u Biskupskom arhivu u Kotoru. Na ovaj dokument mi je ukazao i preveo ga don Anton Belan, arhivista Biskupskog arhiva u Kotoru, kojem se ovom prilikom srdaćno zahvaljujem.

¹² D. Farlati, *Illiricum Sacrum*, Knjiga VI, Poglavlje *Episcopi Rhizinienses*, Venetiis MDCCC, 418-419

¹³ O posjedima porodice Ivanović u Morinju kao i zgradi sa tri mlina kod sjevernih gradskih vrata u Kotoru vidjeti u radu A. Mažibradić, *Posjedi bokečkih plemićkih porodica – Konti Ivanovići u XIX vijeku*, Godišnjak PMK LV-LVI, Kotor 2008; 79-80, 76

po kojoj je izgradjen današnji ogrank ka moru, prikazana je sa dvije crvene linije.

Oba izvora i onaj koji se nalazi na susjednoj parceli sa južne strane ogradnog zida crkve i veći izvor na strani prema moru prikazani su na ovom planu.

Opis crkve sv. Tripuna; zatečeno stanje

Iza visokog ogradnog zida, uz put koji od obale vodi prema starom naselju Morinj, u tišini okolnog groblja, pod visokim stablom čempresa, do najnovijeg vremena, gotovo neprimjetan, stajao je mali hram posvećen sv. Tripunu, zaštitniku grada Kotora i cijele Kotorske biskupije. Stajao je decenija-ma i bez jednog od glavnih obilježja crkvene arhitekture, zvonika na zapadnoj strani, od kojeg se zadržalo samo postolje dok su ostali djelovi oštećene preslice na jedno zvono čuvani pored ogradnog zida.

U mali crkveni kompleks sa crkvom i grobljem dolazi se kroz kapiju na ogradnom zidu iznad koje je ugrađena kamena ploča sa uklesanim natpisom (sl.6,7,8). Sa nižeg nivoa u ulaznom dijelu dvorišta prema platou sa crkvom vode kameni stepenici postavljeni po terenu. Crkva je u odnosu na izduženo dvorište sa grobljem na zapadnoj strani postavljena pod manjim uglom. Na strani prema istoku je oltarski prostor sa polukružnom apsidom koja je u vrijeme priprema za radove, početkom 2007. godine, stajala bez krovnog pokrivača.¹⁴ (sl. 9). Dvodobni denivelisani krov je imao krovni pokrivač od kanalice, a sve fasade su bile dersovane na istovjetni način i to cementnim malterom (sl.10). Ipak, i pored istovjetne obrade krovnih i fasadnih površina na različite faze nastanka građevine, ukazivalo je odstupanje u pravcu pružanja ose zapadnog u odnosu na istočni dio građevine, a zatim i neujednačenost u konstrukciji svodova, a što se moglo zapaziti u unutrašnjosti crkve. Neuvednačenost je postojala i u izgledu prozorskih otvora, a na promjene u položaju ulaznih vrata ukazivalo je prezidivanje na sjevernoj fasadi, odakle zatečena dvokrilna vrata vode u unutrašnjost crkve.

U unutrašnjosti crkve, čiji su svi zidovi obradeni malterom, oltarski prostor izdvajao se od prostora za vjernike (naos), denivelacijom u podu od jednog stepenika, polukružnim svodom i zidnim oltarom i na njemu postavljenom oltarskom palom (sl.11,12). Uz oltar, na sjevernoj strani istočnog zi-

¹⁴ Poslove na obnovi crkve sv. Tripuna preduzela je Kotorska biskupija sa biskupom msgr. Ilijom Janjićem na čelu. Radovi su povjereni Miru Franoviću i pod njegovim vođstvom su izvedeni u cjelini. Za praćeće i stručnu pomoć tokom svih faza rada, od strane Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Kotor zadužene su Zorica Čubrović, arhitekta i Jasmina Grgurević, slikar-konzervator. Na čelu Odbora za obnovu stajao je Krešimir Tomić iz Kostanjice.

da je manja kvadratna niša, a na južnom, uz oltar, visoko postavljen horizontalni prozor.

Svod nad naosom, čije strane su zakošene kao kod dvovodnog krova, odavao je neuobičajeno konstruktivno rješenje (sl.13).

Dva prozora, od kojih jedan na južnom, a drugi manji na zapadnom zidu, osvjetljavaju prostor za vjernike ().

Zatečeni pod u cijeloj crkvi poticao je iz novijeg vremena (cementna košuljica). U jugoistočnom uglu naosa, uz oltarski prostor, isklesana je kamena klupa.

Arhitektonska istraživanja

Sprovedena arhitektonska istraživanja su imala za cilj utvrđivanje prvobitnog izgleda crkve sv. Tripuna i njenog prostornog razvoja tokom pozniјih faza gradnje. Istraživanja građevine su obuhvatila ispitivanja krovova, zidanja, maltera, podova i otvora. Sprovedena su tokom izvođenja pripremnih i građevinskih radova.

Prema tehnici zidanja, polukružnom svodu i ostacima prvobitnog krovnog pokrivača, moglo se utvrditi da najstariji dio građevine predstavlja njen istočni dio koji u sklopu građevine čini oltarski prostor. U mlađoj fazi je, na strani prema zapadu, dograđen znatno veći prostor, pravougaone osnove, koji je u trećoj fazi razvoja dobio današnji izgled. Naime, u trećoj fazi gradnje fasadni zidovi dograđenog dijela povišeni su za nekoliko redova kamena i tom prilikom izведен je dvovodni krov sa nešto strmijim nagibom u odnosu na stariji. Podaci o toj intervenciji uočljivi su i na zapadnoj fasadi, ispod zvonika na preslicu. Ovi podaci pokazuju da je stariji krov dograđenog dijela po visini sljemenom bio izjednačen sa sljemenom krova prvobitne građevine na istočnoj strani.

Prvobitna crkvena građevina, pravougaone osnove sa polukružnom apsidom na istočnoj strani i krovnim pokrivačem od kamenih ploča, nastala je na stjenovitom grebenu u neposrednoj blizini dva slatkvodna izvora od kojih je onaj bliži moru snažniji i poznat pod imenom Sutvara. Građevina je malih dimenzija. Njena dužina zajedno sa apsidom iznosi 3,95m a širina 2,80m. Njena širina prema dužini stoji u odnosu a : a x 1,41. Prilikom produžavanja građevine prema zapadu srušen je njen prvobitni zapadni zid, čime je postignut utisak jedinstvenog prostora između starijeg i dograđenog dijela. Produžavanjem se za nekoliko stepeni odstupilo od pravca pružanja prvobitne crkve, a proširenje prostora nije izvedeno simetrično u odnosu na njenu poduznu osu. Naime, prvobitna građevina ima približnu orijentaciju istok-zapad, a osa produženog dijela, izведенog u poznijoj fazi, za nekoliko stepeni je okrenuta prema jugozapadu. Uočljivo je da se u okviru dograđenog dijela našla i kamena klupa isklesana u prirodnoj stijeni koja je izvorno stajala uz južni dio

zapadne fasade prvobitne crkvice. Dograđeni dio građevine širine 4,47 a dužine 7,50m obuhvata prostor sa nizom grobnica koje su na tom mjestu ranije postojale. Njihov položaj sa jednostavnim grobnim pločama postavljenim u ravni terena, bez oznaka, otkriven je nakon uklanjanja zatečenog poda. Grobnice su orijentisane u pravcu istok zapad i sjever jug.

Prvobitni ulaz u produženi dio crkve, kasnije zazidan, nalazio se istočno od današnjih vrata. Drugi otvor, i on zazidan u vrijeme otvaranja postojećeg prozora, nalazio se u osi zapadne fasade. Unutrašnjost crkve je u oba slučaja bila u polutami jer je jedini prozor, na južnom zidu, bio zamišljen kao uzani prorez sa zakošenim stranama.

Prvobitnu crkvicu, pak, osvjetljavao je jedan horizontalni prozor, postavljen na južnom zidu, u visini očiju, uz oltarski prostor.

Može se pretpostaviti da je dograđeni prostor crkve u prvoj fazi imao drvenu krovnu konstrukciju sa, pretpostavlja se, kamenim krovnim pokrivačem kakav se još nalazi na nekim građevinama u Morinju. Svod zidan od pločastih blokova domaćeg krečnjaka, formiran u vidu dvovodnog krova, nastao je u najmlađoj etapi gradnje. Naime, kao oslonci svoda korišćeni su postojeći podužni zidovi, a za oplatu, u toku gradnje, korišćena je drvena konstrukcija čije horizontalne grede su stajale u visini greda prvobitnog drvenog krova. Ovo se zaključuje po otkrivenim udubljenjima za oslonce greda čiji ritam, veličina i visina odgovaraju kako podacima o prvobitnoj visini zidova produžene crkve tako i konstrukciji oplate svoda sa ravnim zakošenim stranama koje se u tjemenu susreću pod uglom nešto većim od pravog.

Izgradnja svoda, nad prostorom mlađe faze, hronološki se poklapa sa zazidivanjem prvobitnih otvora na sjevernoj i zapadnoj strani kao i sa otvaranjem današnjih vrata i manjeg prozora na zapadnom zidu.

Analizom podataka, otkrivenih u oltarskom dijelu, moglo se zaključiti kako je izgledala prvobitna oltarska menza koja je odgovarala rješenju sa polukružnom apsidom. Kamena ploča, prvobitne oltarske menze, oslonjena na dvije konzole postavljene na bočnim stranama apside, nadena je u ispuni mlađe zidane oltarske menze koja je nosila oltarsku palu sa slikom za koju se pretpostavlja da potiče iz ruke Tripa Kokolje, poznatog baroknog slikara s kraja 17. i početka 18. vijeka (sl.20).

U skladu sa utvrđenom relativnom hronologijom gradnje moglo se zaključiti da je istovremeno sa izgradnjom novog oltara i postavljanjem oltarske pale cijela unutrašnjost crkve oslikana motivima čiji su ostaci otkriveni ispod pozniјih krečnih premaza.¹⁵ Ova dekoracija, sa podjelom na geometrijska po-

¹⁵ Sondažno ispitivanje slikanih površina crkve izvele su Jasmina Grgurević i Slavica Lompar iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Kotor. Dalji rad na otkrivanju oslikanih površina konzervatorsko-restauratorski tretman unutrašnjosti crkve povjeren je Mariji Knežević koja je ove poslove izvela u konsultaciji sa Jasminkom Grgurević.

lja, u okviru kojih su u donjoj zoni podužnih zidova u secco tehnići slikane balustrade koje nose kantarose sa lozicama i cvijećem a na svodu zvijezde na modroj pozadini, u čijoj je sredini naslikana predstava goluba, u poznjoj fazi je prekrivena slojem kreča.¹⁶ Zona na zidovima i zona na svodu međusobno su odvojene širokom trakom čiji prostor je ispunjen nizom istovjetnih biljnih motiva slikanih naizmjenično oker i rumenom bojom. Traka sa istim ukrašom oivičava lučni dio istočnog zida (sl. 18,19,21).

U istom maniru slikan je antipendijum oltarske menze. Duž bočnih ivica su uokvirena vertikalna polja na kojima se slikane kićanke, a u sredini motivi koji je zbog oštećenja nerazaznatljiv.

Na koji način je u istoj fazi bio dekorisan zapadni zid prvobitne crkve, zajedno sa zidovima naosa, prije izgradnje svoda nad njim, kada je ovaj prostor iznova omalterisan, nije se moglo utvrditi.

Prije izrade slikane dekoracije unutrašnjost prvobitnog malog hrama u Morinju bila je ukrašena ranijim ugredanim i poznjim slikanim motivima brodova. Na južnom zidu se može zapaziti nekoliko, oštrim predmetom urezanih crteža brodova, dok se slikani brodovi naziru na više mjesta i njihov sigurnom rukom izvedeni crtež prelazi sa vertikalnih površina podužnih zidova na zaobljene površine svoda.¹⁷ (sl. 17,18)

Najstarija obrada unutrašnjosti prvobitne crkve, izvedena tankim slojem maltera, na sondažno ispitanim dijelu istočnog zida iznad kvadratne niše, sadrži slikani motiv izведен tamnjom crvenom bojom (sl. 16). Moguće je da otkriveni dio predstavlja dio naslikanog broda, budući da je riječ o motivu kojeg čine ukrštene linije. Ovu pretpostavku tek treba provjeriti daljim slikarskim ispitivanjima.

Hronologija gradnje

Za najdublju prošlost crkve sv. Tripuna u Morinju, čija arhitektura je prezentovana u najnovije vrijeme tokom preduzetih istraživanja i restauracija¹⁸ (sl. 14-24), arhivski izvori još nisu poznati. Sudeći po arhitektonskim

¹⁶ Daleki odjek otkrivene slikane dekoracije predstavlja je zatečena dekoracija unutrašnjosti hrama sa pojednostavljenom geometrijskom shemom pojedinih površina građevine i predstavom goluba koji simbolizuje Duh sveti, na sredini svoda u oltarskom dijelu crkve.

¹⁷ Ovi crteži brodova urezani oštrim predmetom u malteru su slični crtežima u zasvedenoj ukopanoj prostoriji koja se nalazi na zapadnom dijelu Kanli kule u Herceg Novom.

¹⁸ Restauracija crkve je podrazumijevala prezentaciju prvobitne crkve i njenih poznih faza u skladu sa rezultatima istraživanja. U tom cilju uspostavljen je kameni krovni pokrivač prvobitne crkve i prezentovana je polukružna apsida sa prvobitnom oltarskom menzom a antipendijum zidanog oltara je demontiran i prezentovan uz sjeverni zid mlađeg dijela crkve. Otkriveni kameni pod u priprati sa grobnim pločama pokazan je u cijelini kao i rustični pod starije crkve. Oltarska pala je postavljena uz trougaoni zid na zapadnoj strani.

oblicima prvobitne crkve, njenom pažljivo biranom položaju na istaknutom mjestu na obodu plodnog i slatkog vodom bogatog polja u Morinju i naročito posveti svetitelju čijeji kult u istoriji Boke jedan od najznačajnijih, ovaj mali hram bi mogao poticati iz perioda starijeg od XV vijeka, budući da njena arhitektura više pokazuje romaničke nego gotičke odlike. Na kotorsko porijeklo kitora, ukoliko je crkvica sagrađena kao porodična kapela u okviru većeg feudalnog imanja u morinjskom polju, ukazuje posveta sv. Tripunu, zaštitniku grada Kotora.

Na moguću prvobitnu posvetu ove crkve sv. Varvari (sv. Vara) ukazivalo bi ime izvora koji se nalazi pored nje, ali i običaj koji se do danas zadržao u Morinju a to su „varice“, tj. varenje žita i svih vrsta variva uoči Varindana.¹⁹

O postojanju crkve, posvećene istoj svetiteljki na nekom sličnom položaju u Boki, u zalivu Trašte, govori arhivski podatak iz osamdesetih godina XIV vijeka po kome je poznato da su crkvu sv. Barbare posjećivali Dubrovčani koji su dolazili brodovima sa trgovačkom robom u luku Trasti.²⁰

O transformaciji crkve sv. Tripuna koja se, sudeći po uspostavljenoj relativnoj hronologiji gradnje mogla desiti krajem XVII vijeka, u vrijeme arhiepiskopa Andrije Zmajevića iz Perasta, posredno ukazuju dva podatka. Prvi podatak, iz 1661. godine, koji navodi P. Butorac, govori da je Andrija Zmajević te godine „pod svoju brigu osim Perasta uzeo još i sela Morinj, Kostanjicu, Kruševice, Jošicu, Glogovac, Velihniće, Orahovac i druga s gradom Hrvatcem Novim, do koga ne može radi rata. Neke su crkve porušene a neke opljačkane od Turaka.“²¹ Drugi podatak se tiče oltarske pale u morinjskom sv. Tripunu, izrađene u maniru Tripa Kokolje, čiju ruku odaje i barokni slikarski izraz unutrašnjosti ove crkve ukrašene dekoracijom sa balustradama i vazama sa cvijećem. Sličan tretman Kokolja je primijenio u crkvi sv. Ane iznad Perasta i sv. Neđelje u Kumboru.²² Motivi dekorativnog rješenja morinjske crkve nisu do sada bili poznati u Kokoljinom opusu, ali sličan način ukrašavanja unutrašnjosti manjih jednobrodnih crkava, sa brižljivim slikarskim rješenjem oltarske pale (ili kalote apside) i slikanom dekoracijom ostalih površina u unutrašnjosti, upravo su karakteristični za Kokoljino vrijeme. To vrijeme, kraj XVII vijeka, je ujedno i vrijeme monsinjora Andrije Zmajevića.

Kraj XVII vijeka označava i odlazak Turaka iz Morinja, a što je svakako podrazumijevalo svekoliku obnovu koja se odnosila i na obnovu zapuštenih crkava.

¹⁹ Š. Milinović, nav. dj. 48

²⁰ Đ. Petrović, *Grbalj i Grbljani u XIV veku*, u zborniku radova sa naučnog skupa „Grbalj kroz vjekove“, Društvo za obnovu manastira Podlastva 2005, 406

²¹ P. Butorac, nav. dj., 199

²² Crkva sv. Ane, izdavač NIP Gospa od Škrpjela, Perast 2000, 6; Z. Čubrović, J. Gurević, *Crkva sv. Neđelje u Kumboru*, Boka 24, 237-250

Stoga se može pretpostaviti da se obnova crkve sv. Tripuna koja je podrazumijevala dogradnju tj. proširenje crkve prema zapadu i pretvaranje prostora prвobitne crkve u oltarski prostor dogodila u drugoj polovini XVII vijeka, u vrijeme Andrije Zmajevića. Tom prilikom izgrađen je barokni zidni oltar uz konhu prвobitne polukružne apside čime je njen polukružni prostor, u visini iznad oltarske menze ostao skriven iza prislonjene oltarske slike. Njen vanjski dio, međutim, tokom vremena je ostao i bez krovnog pokrivača.²³

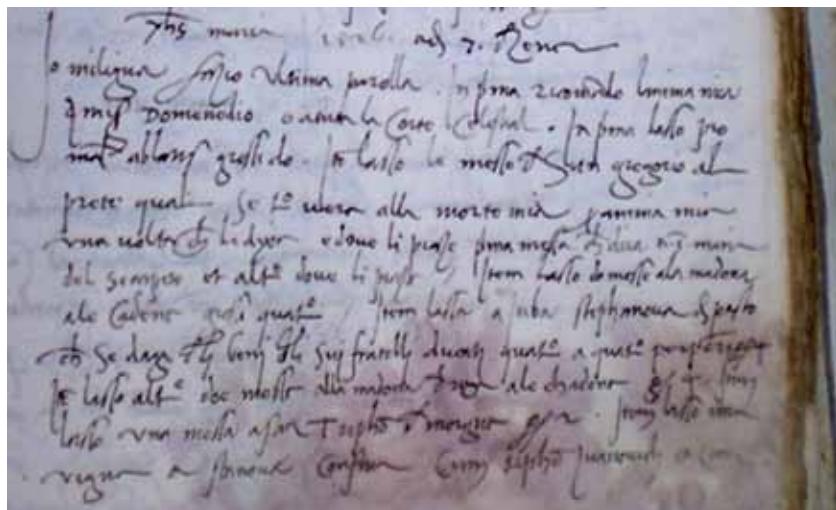
Potvrdu pretpostavke, o obnovi crkve krajem XVII vijeka, nalazimo u podacima o crkvi iz kanonske vizitacije biskupa Kastelija iz 1760 godine u kojoj je pomenuto groblje u crkvi i izvan nje a što odgovara stanju nakon proširenja crkve prema zapadu. Istom prilikom, biskup pominje drveni oltar sa kamenom oltarskom menzom i relikvijama što odgovara stanju nakon obnove.

I stari katastarski plan iz 1838. godine potvrđuje izgled produžene građevine sa ograđenim grobljem oko nje i prilazom sa sjeveroistočne strane parcele. Tom vremenu prethodi odluka Namjesništva u Zadru, iz 1818. godine, da se crkva dodijeli Dabovićima iz Kostanjice koji su ubrzo zatim postavili natpis o tom događaju iznad ulaza u dvorište crkve. Taj natpis govori o njihovom pravu na crkvu sv. Tripuna.

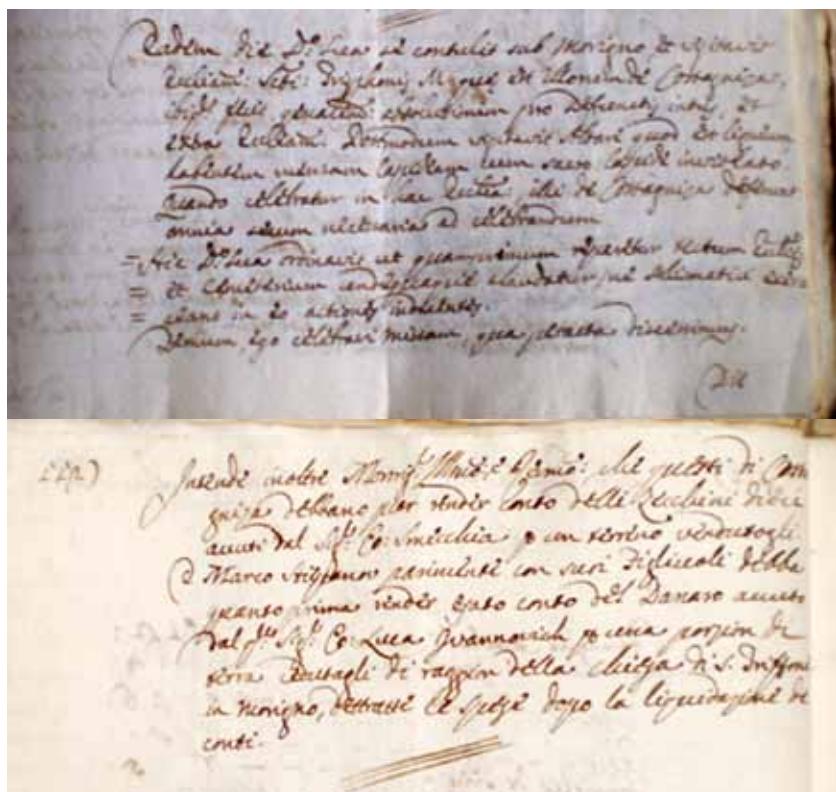
Moglo bi se pretpostaviti da je u to vrijeme crkva još jednom preuređena i da svod sa zakošenim stranama potiče iz obnove koja je tada izvršena. Crkva je tom prilikom dobila novi ulaz umjesto zatečenog iz druge polovine XVII vijeka. Iz tog vremena poticao bi i zvonik na preslicu sa jednim zvonom, a dotadašnji krovni pokrivač od kamena zamijenjen je kanalicom.

Kanalica je zamijenjena i 1934. godine o čemu je sačuvan u svježi malter urezan natpis na najnižem stepeniku za penjanje na zvonik, na južnoj strani krova. Istom prilikom mogao je biti izrađen novi pod kojim je prekriven originalni pod od kamenih ploča u okviru kojeg se, u mlađem dijelu, nalaze originalne grobne ploče.

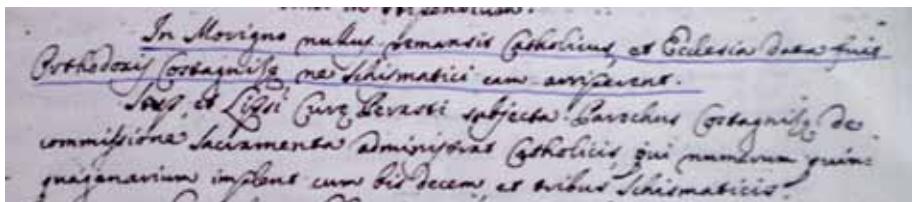
²³ Prilikom obnove krovnog pokrivača crkve nije bio obnovljen i krovni pokrivač apside a što bi govorilo da je sa gašenjem funkcije prostora polukružne apside, uvodjenjem zidnog oltara, njena fizička struktura postepeno zanemarena.

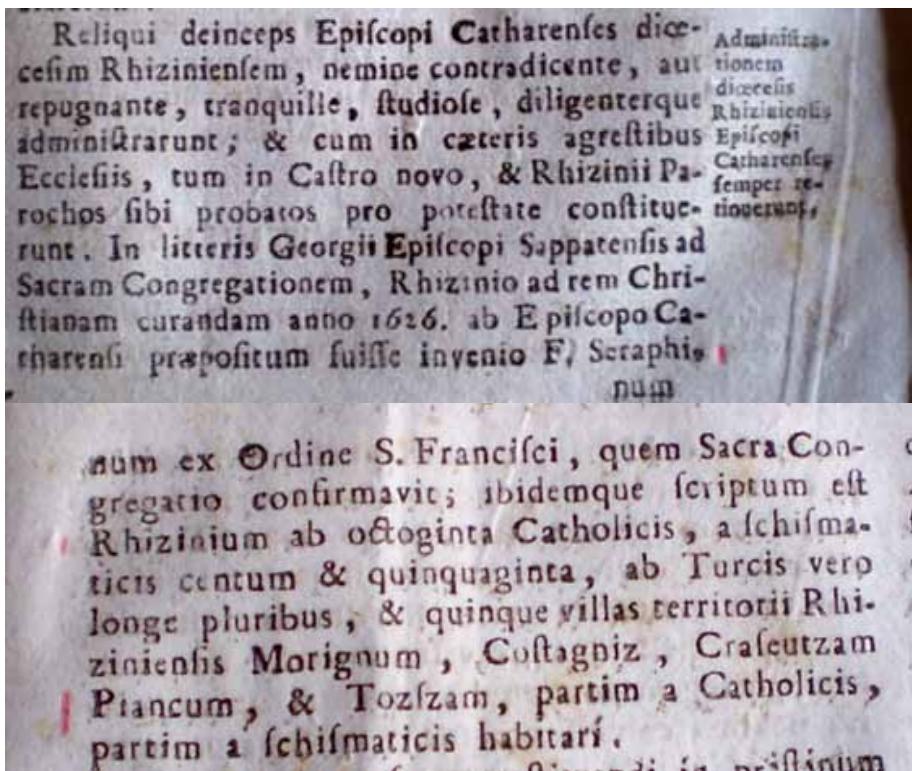
Sl. 1 Testament Milinje iz Perasta uz 1526. godine

*Sl. 2 Opis crkve sv. Tripuna u vizitacijama biskupa Kastelija iz 1760. godine
(1. i 2. strana dokumenta)*

Sl. 3 Pomen Morinja u vizitaciji biskupa Ivana Antona Kastelija iz 1747. godine

Sl. 4 Pomen Morinja u pismu Georgija, biskupa Sape

Sl. 5 Crkva sv. Tripuna na katastarskom planu Morinja iz 1838. godine

Sl. 6 Crkva sv. Tripuna u Morinju; zatečeno stanje

Sl. 7 Natpis na kamenoj ploči iznad ulaza u dvorište crkve

Sl. 8 Izgled crkve prema zapadu, zatečeno stanje

Sl. 9 Istočni dio crkve

Sl. 10 Spoj starijeg i mlađeg dijela građevine

Sl. 11 Unutrašnjost crkve, zatečeno stanje

Sl. 12 Oltarski prostor

Sl. 13 Svod nad zapadnim dijelom crkve

Sl. 14 Pogled na ansambl sa istoka, posle radova

Sl. 15 Krovni pokrivač od kamenih ploča

Sl. 16 Slikana dekoracija prvobitne crkve

Sl. 17 Crteži brodova urezani u malter na sjevernom zidu

Sl. 18 Slikani brodovi ispod poznije dekoracije

Sl. 19 Slikana dekoracija, južna strana

Sl. 20 Oltarska pala na novom položaju iznad zapadnog prozora

Sl. 21 Pogled na unutrašnjost prvobitne crkve

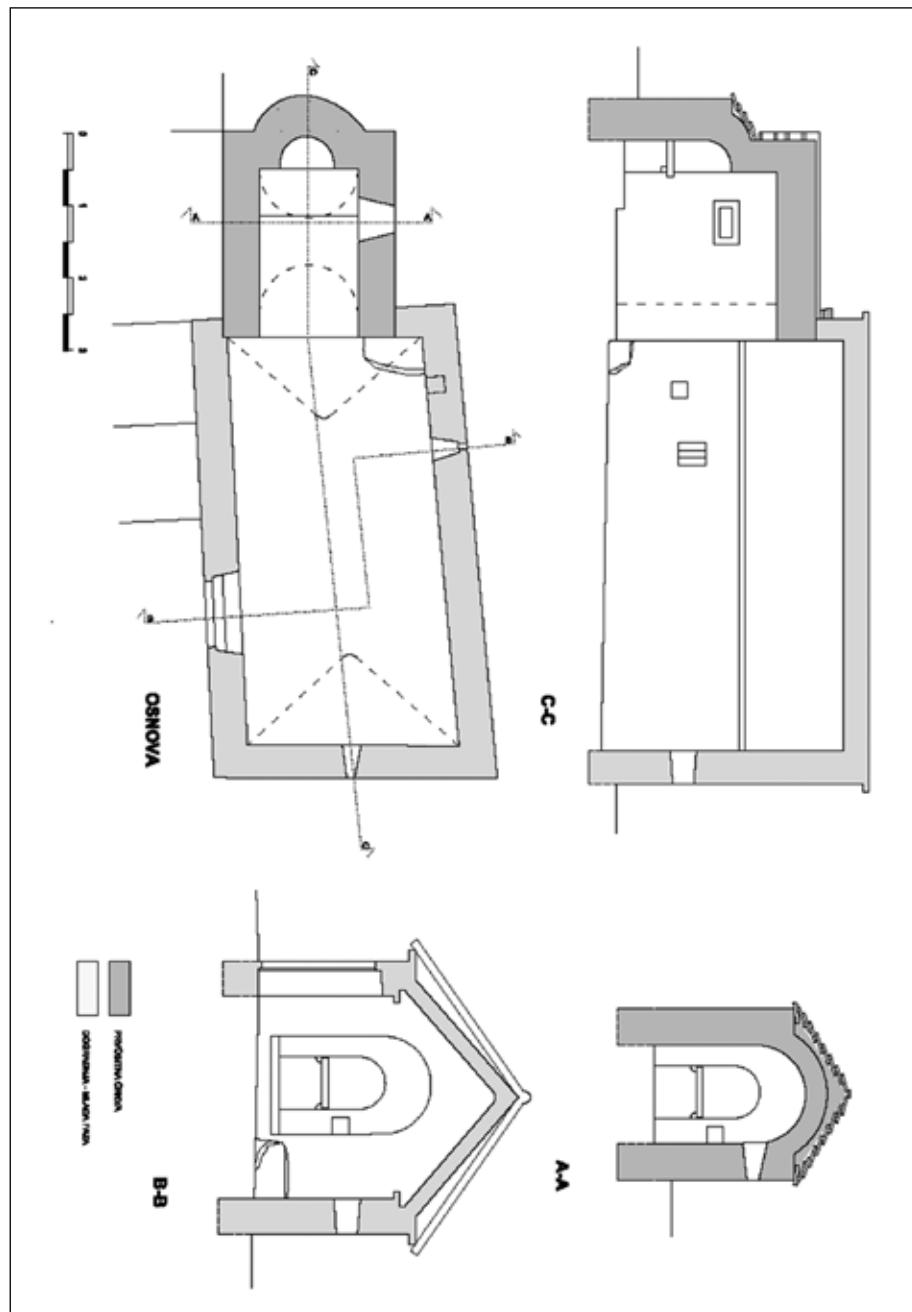
Sl. 22 Izgled crkve sa prilaza na strani prema moru

Sl. 23 Pogled sa sjeveroistoka

Sl. 24 Pogled na crkvu sa istočne strane

Crkva sv. Tripuna; crteži osnove, podužnog i poprečnih presjeka
- nakon restauracije

Zorica Čubrović

RESEARCH AND RESTAURATION OF ST. TRIPUN'S CHURCH IN MORINJ

Summary

A chance for revealing the historic strata and values comprised in the construction of St. Tripun's (Triphon's) Church in Morinj, was offered by thorough architectural and visual art research whose results are included into conservational-restoration works executed in 2008.

The research works showed that the complex of St. Tripun's Church came into existence within three basic phases of construction and several smaller preparatory constructions within them. In the first phase the rustically built church of small size with semicircular apse facing east was built. Its vault is semicircular and the original cover of the roof was made of stone slates set in regular rows. In the second phase the church was extended toward west, by adding a construction of rectangular area, that is noticeably longer and broader than foundation of the original building. The height of the roofs of both parts was at that time the same. Instead of the original altar mensa which stood on consoles in the frame of the semicircular apse, on that occasion a new brick altar was built with the altarpiece leaning against the eastern wall. It is supposed that the altarpiece on which St. Tripun, patron of the Church, is presented with the Virgin holding Christ Child on her lap and angels around her, was painted by Tripo Kokolja, the most significant Baroque painter of Boka Kotorska. The painting is on a board framed by wooden altar.

In the third phase of construction a vault was built above the western part which demanded a steeper inclination of the roof and increasing the height of the walls. In this phase also the present wall surrounding the ensemble with the entrance on its north-eastern side was built. The surrounding wall was built at the same time as when the plate with inscription was put above the entrance to the yard and presents the most recent of serious interventions within the St. Tripun's complex.

In the interior of the Church it was found that under whitewashed layers in its older part there are remains of decorations containing fields separated from one another by ochre borders within which motifs of balustrades, kantharuses with flowers and lilies can be discerned and on the vault, stars on the blue background. This decoration was carried out within the second phase of construction. Under this decoration one can notice several drawings carved into the plaster and painted drawings of ships.

Under the layer on which ships are presented the oldest layer of plaster was revealed covered with brown smear through which, in the probe close to the apse, traces of red colour are discerned and insufficiently clear motif. This plaster corresponds to the first phase of construction, that is, the period of the oldest small church with semicircular apse.

The complex chronology of the construction of St. Tripun's Church in Morinj leads to the assumption of its medieval origin which may be earlier than 15th century, because the architecture is more Romanesque than Gothic in shape. Towards the end of the 17th or the beginning of 18th century the church was subjected to a major renovation in which its space was enlarged and reshaped in Baroque manner. In the early 19th century, precisely in 1820, the Church ensemble got its present shape.

By further research, and in particular by the study of historic sources, primarily archival ones, it will be possible to determine whether the church was originally dedicated to St. Varvara (St. Barbara) what the name of a spring next to it suggests.